

TARPTAUTINIŲ DOKUMENTŲ NUOSTATOS PARAMOS ŠEIMAI POLITIKOS PLĖTROS SRITYJE

4

Pastaruoju metu, ypač 20 a. paskutiniame dešimtmetyje, įvairios tarptautinės organizacijos gyventojų problemoms spręsti skyrė ypatingą dėmesį. Buvo organizuotos įvairios regioninės, kontinentinės ir pasaulio konferencijos vyriausybinio lygiu, skirtos gyventojų, moterų, socialinės gerovės problemoms nagrinėti. Šiais klausimais buvo priimtose įvairios tarptautinės programos ir rekomendacijos. Jose ypatingas dėmesys buvo skirtas šeimos problemoms spręsti.

Toliau trumpai bus apžvelgti ir pristatyti kai kurie tarptautinių organizacijų ir konferencijų dokumentai minėtais klausimais.

4.1. EUROPOS GYVENTOJŲ KONFERENCIJA (Ženeva, 1993). PAGRINDINĖS REKOMENDACIJŲ NUOSTATOS DĖL ŠEIMOS, VAIKŲ IR MOTERŲ PROBLEMŲ SPRENDIMO¹

Pagrindas diskusijoms ir rekomendacijoms šeimos ir gimstamumo klausimais

1993 metais Ženevoje vykusios Jungtinių tautų ir Europos Tarybos organizuotos Europos gyventojų vyriausybinių lygio konferencijos *Rekomendacijose* (European, 1994) buvo pabrėžta, kad 20 a. pas-

¹ Skyrius parengtas pagal: European Population Conference. Recommendations. March 1993. Geneva, Switzerland

kutinio dešimtmečio gyventojų tendencijos ypatingos tuo, kad jos priklauso ir nuo priemonių bei politikos, vykdomos įvairiose šalyse. Todėl yra labai aktualu, kad politikai ir socialinės politikos rengėjai globaliniu, regioniniu ir nacionaliniu lygiu pajustų ir suprastų demografinių pokyčių pobūdį bei svarbumą ir bandytų fundamentaliai veikti jų eigą.

Atkreipiant dėmesį į demografines problemas, kurios tiesiogiai susijusios su mūsų šalimi, konferencijos dokumentuose buvo akcentuota, kad išsivysčiusiose šalyse dabartiniu metu itin žemas gimstamumo lygis, kuris neturi precedento žmonijos istorijoje, spartus gyventojų senėjimas bei įdėmaus dėmesio reikalaujantys didžiuliai gyventojų migracijos srautai.

Tarp opiausių demografinių problemų, dėl kurių konferencijos metu buvo ypač diskutuojama ir kurios atsispindėjo atskiru skyriumi *Rekomendacijose*, buvo “Gimstamumo, moterų statuso ir šeimos problemos”.

Šiuo klausimu buvo pabrėžta, kad pastarieji keli dešimtmečiai yra ypatingi tuo, kad labai kito gimstamumo, moterų statuso ir šeimos pokyčių socialinis kontekstas. Gimstamumas netikėtai ir dramatiškai sumažėjo ir išlieka gerokai žemiau kartų kaitą užtikrinančio lygio. Nėra pagrindo tikėtis, kad situacija šioje srityje artimiausiu metu pagerėtų, kadangi šeimos nežada turėti daugiau vaikų. Gimstamumo reguliavimas šiuo metu yra plačiai praktikuojamas Europos regione. Tačiau dar daugelio šalių individai ir poros neturi galimybės naudotis gimstamumo reguliavimo metodais ar juos naudoja neefektyviai. Aukšti nepageidaujamų nėštumų ir abortų rodikliai liudija, kad ši problema tebeegzistuoja, ypač Rytų Europoje.

Ypač auga moterų, bandančių pasiekti pilnatvės tiek savo šeimos, tiek ir profesiniame gyvenime, skaičius. Visuomenė susiduria su

didžiu iššūkiu, reikalaujančiu sudaryti sąlygas, leidžiančias vyrams ir moterims derinti tėvystės (motinystės ir tėvystės) vaidmenis.

Atsirado naujo tipo šeimų, tokių kaip neregistruotos kohabitacinės poros ar vieno tėvo (paprastai motinos) šeimos. Dėl to auga ne santuokoje gimusių vaikų skaičius. Net ir tose šalyse, kur šis reiškinys dar nedominuoja, artimiausiu metu turėtų pradėti reikštis. Akivaizdu, kad tai yra didžiulis iššūkis visuomenei, kuri turi visais aspektais adaptuotis prie tokių pluralistinių šeimos formų.

Tokių demografinių rodiklių kaip motinų ir kūdikių mirtingumo ir vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės skirtumai tarp Vakarų ir Rytų Europos rodo būtinybę gerinti sveikatos apsaugos, įskaitant ir reprodukcinės sveikatos, paslaugas.

Pagrindinės veiksmų kryptys, siekiant spręsti šeimos problemas

Europos gyventojų konferencijos (1993) *Rekomendacijose* buvo akcentuotos tokios su gimstamumu, moters statusu ir šeima susijusios veiksmų kryptys ir principai¹:

A. GIMSTAMUMAS, MOTERS STATUSAS IR ŠEIMA

- a) Socialinė ekonominė parama šeimoms ir parama siekiant užtikrinti lyčių lygybę

3 rekomendacija

Visose visuomenės sferose turi būti skatinamas vaikams ir šeimai labiau draugiškos aplinkos, tokios kaip apsirūpinimo būstu, vaikų priežiūra, darbo sąlygų, laiko grafikų ir poilsio galimybių, kūrimas.

4 rekomendacija

Vyriausybės, bendradarbiaudamos su privačiu sektoriumi ir socialiniais partneriais, turi padėti didėjančiam tėvų (motinų ir tėvų), kurie nori pasiekti pilnatvės,

¹ Toliau pateikiama *Rekomendacijų* santrauka.

derindami profesinio gyvenimo ir tėvų funkcijas, skaičiui. Vystydamos ir plėtodamos socialines paslaugas, tokias kaip vaikų auklės (*minders*), lopšeliai-darželiai ir tėvų atostogos, vyriausybės turi pagelbėti, darydamos šiuos du tikslus suderinamus. Be to, jos turi skatinti kitų priemonių, tokių kaip dalinio užimtumo ir lanksčių darbo grafikų, įgyvendinimą, kad sudarytų sąlygas tėvams dirbti. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas moterų problemoms spręsti, nes ant jų iki šiol neproporcingai gula didžioji dalis atsakomybės už šeimą. Turi būti įgyvendinamos priemonės, kurios didintų vyrų atsakomybę už šeimą.

5 rekomendacija

Vyriausybės ir privatus sektorius turi numatyti priemones, kurios bent jau iš dalies kompensuotų vaikų gimimo, auginimo išlaidas, ypač šeimų su ribotomis galimybėmis. Šios priemonės gali būti tiesioginė finansinė ar kita parama, mokesčių paskatos, sumažintų mokėjimų ar nemokamos vaikų ir motinystės paslaugos.

6 rekomendacija

Siekiant didinti lyčių lygybę, Vyriausybės turi gerinti sąlygas tolimesnio politinio, ekonominio ir socialinio lygybės tarp vyrų ir moterų didėjimo, tarp jų lygybės švietime, kvalifikacijos kėlime, užimtume ir atsakomybėje už šeimą.

7 rekomendacija

Vyriausybės ir privačios organizacijos yra skatinamos plėtoti tikslingesnes programas, sutelkiant dėmesį į labiausiai pažeidžiamas gyventojų ir šeimų grupes, kurios susiduria su specifinėmis problemomis. Vienas iš tikslų yra mažinti augantį skurdą ir žemas pajamas tokiomis priemonėmis: pajamų palaikymas, darbo vietų kūrimas, parama būsto srityje, nemokamas kvalifikacijos kėlimas ir preferencijos vaikų priežiūros paslaugose.

b) Reprodukcinės teisės, reprodukcinė sveikata ir šeimos planavimas

8 rekomendacija

Vyriausybės savo vykdomoje socialinėje ir šeimos politikoje turėtų priimti priemones, kurios sudarytų galimybes individams ir poroms pasinaudoti teise laisvai ir atsakingai nuspręsti, kiek ir kada turėti vaikų. Šios priemonės turi padidinti individų ir porų galimybę gauti informaciją ir įsigyti gimstamumo reguliavimo priemonių, įskaitant nevaisingumo gydymą, nepaisant to, kokie yra bendrieji demografiniai tikslai. Konsultacijos ir kvalifikuotos šeimos planavimo paslaugos turi užtikrinti abortų skaičiaus mažėjimą. Turint omenyje dabartinę šalių, pereinančių į rinkos ekonomiką, situaciją, šių šalių Vyriausybės turi gerinti reprodukcinės sveikatos paslaugas, įskaitant šeimos planavi-

mo. Į šią veiklą jos turėtų įtraukti ir šioje srityje dirbančias nevyriausybinės organizacijas.

9 rekomendacija

Nors daugumoje šalių paplitę palankūs pažangių šeimos planavimo metodai, tebėra grupių, kurios iki šiol reikalauja ypatingo dėmesio. Vyriausybės turi siekti, kad šios grupės turėtų galimybę gauti tinkamą informaciją, naudotis šeimos planavimo paslaugomis ir dalyvauti mokymo programose.

10 rekomendacija

Nacionalinės ir vietinės valdžios institucijos, nevyriausybines organizacijas ir kitos institucijos, atsakingos už šiuos klausimus, kartu su motinos ir vaiko sveikatos programomis bei su reprodukcinės sveikatos susietomis paslaugomis turi remti neprievartines šeimos planavimo paslaugas, kurios atitinka vartotojų vertybines orientacijas. Plėtojant šeimos planavimo paslaugas ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas jų kokybei.

B. SVEIKATA IR MIRTINGUMAS

c) Moters ir vaiko sveikata

16 rekomendacija

Vyriausybės turi užtikrinti, kad šeimos, ypač moterys ir vaikai, turėtų galimybę naudotis visomis kvalifikuotomis sveikatos apsaugos paslaugomis ir programomis, įskaitant šeimos planavimo, reprodukcinės sveikatos paslaugas apsisaugojimo, prenatalinės ir postnatalinės priežiūros srityse. Tokios paslaugos turi būti prieinamos visoms moterims ir padėti mažinant kūdikių ir motinų mirtingumą bei sergamumą ir užtikrinti sveikų vaikų gimimą ir sveiko vaiko raidą.

17 rekomendacija

Darbovietėse ypatingas dėmesys turi būti skiriamas nėščią moterų ir maitinančių motinų apsaugai.

European Population Conference. Recommendations. March 1993. Geneva, Switzerland, United Nations, New York, Geneva, 1994.

**4.2. TARPTAUTINĖ KONFERENCIJA “GYVENTOJAI
IR VISUOMENĖS RAIDAI” (Kairas, 1994):
VEIKSMŲ PROGRAMOS NUOSTATOS DĖL ŠEIMOS,
VAIKŲ IR MOTERŲ PROBLEMŲ SPRENDIMO¹**

Įvadas

Kairo konferencija “Gyventojai ir visuomenės raida” įvyko 1994 m. rugsėjo 5-13 d. Ją globojo Jungtinės tautos ir organizavo Jungtinių tautų sekretoriato Ekonomikos ir socialinės informacijos bei politikos analizės departamento Gyventojų padalinys ir Jungtinių tautų gyventojų fondas. Tai buvo didžiausia tarpvyriausybė konferencija gyventojų ir visuomenės raidos klausimais. Konferencijoje dalyvavo ir *Veiksmų programa* rengė per 180 šalių (tarp jų ir Lietuva). *Veiksmų programa*, kuriai vieningai pritarė dalyvavusių šalių vyriausybės delegacijos (tarp jų ir Lietuvos), pabrėžiamas abipusis ryšio tarp gyventojų ir visuomenės raidos didėjimas. Konferencija sutelkė dėmesį į individualių moterų ir vyrų poreikių tenkinimą bei ypatingą moterų išlaisvinimo svarbą – ir kaip į savaiminį tikslą, ir kaip į prielaidą kiekvieno individo gyvenimo kokybei gerinti.

Tarptautinės konferencijos “Gyventojai ir visuomenės raida” (Kairas, 1994) metu tarptautinė bendrija susitarė dėl trijų gyventojų ir visuomenės raidos tikslų, kurie turėtų būti pasiekti per ateinančius 20 metų:

- kūdikių, vaikų ir motinų mirtingumo sumažinimas;

¹ Skyrius parengtas pagal: Programme of Action. Adopted at the International Conference on Population and Development. Cairo, 5-13 September 1994. United Nations, 1996 ir Tarptautinė Kairo konferencija “Gyventojai ir socialinė raida”, Kairas, 1994 m. rugsėjo 5-13 d. Veiksmų programos santrauka. Jungtinių tautų organizacija. Vilnius, 1998

- išsimokslinimo universalaus prieinamumo užtikrinimas, ypač mergaičių;
- universalaus prieinamumo prie visų reprodukcinės sveikatos ir šeimos planavimo paslaugų užtikrinimas.

Konferencijos “Gyventojai ir visuomenės raida” *Veiksmų programoje* trys skyriai yra tiesiogiai skirti šeimos, vaikų, moterų problemoms spręsti:

- Šeima, jos vaidmuo, teisės, sudėtis ir struktūra;
- Lyčių lygybė ir lygiateisiškumas bei moterų galimybių išplėtimas;
- Reprodukcinės teisės ir reprodukcinė sveikata.

Kituose *Veiksmų programos* skyriuose (tokiuose kaip “Sveikata, sergamumas ir mirtingumas”, “Gyventojų skaičiaus didėjimas ir struktūra” ir kt.) vaikų ir šeimos problemos taip pat tapo svarbiausiais veiklos progresyvumo indikatoriais.

Toliau bus trumpai pristatytos Kairo konferencijos *Veiksmų programos* pagrindinės idėjos, kurios tiesiogiai siejasi su paramos šeimai politikos misija. Tai iš esmės bus minėtos ir kai kurių kitų skyrių gimininės idėjos, galinčios būti vertingos formuojant paramos šeimai politiką ir atliekant visuomenės švietimą demografiniais klausimais.

Veiksmų programos pagrindiniai principai šeimos, vaikų ir moterų problemų klausimais

Kairo konferencijos *Veiksmų programoje* tarp svarbiausių principų, kurie nusako veiklos nuostatas šeimos, vaikų ir moterų atžvilgiu, yra šie¹:

¹ Toliau pateikiama *Veiksmų programos* santrauka.

- Šeima yra pagrindinė visuomenės ląstelė ir todėl turi būti visokeriškai stiprinama. Ji turi teisę į visapusišką apsaugą ir palaikymą. Įvairiose kultūrinėse, politinėse ir socialinėse sistemose egzistuoja įvairios šeimų formos. Santuoka turi būti sudaroma laisvo sutuoktinių susitarimo pagrindu, vyras ir žmona turi būti lygiateisiai partneriai.
- Gyventojų ir visuomenės raidos programų kertiniai akmenys yra lyčių lygybės, vienodų galimybių moterims sudarymas, bet kokios prievartos prieš moteris pašalinimas ir moterų galimybių pačioms kontroliuoti gimstamumą sudarymas. Prioritetiniai tarptautinės visuomenės tikslai – užtikrinti visapusį ir lygiateisį moterų dalyvavimą visuomeninėje, kultūrinėje, ekonominėje, politinėje ir socialinėje veikloje, pašalinti bet kokias diskriminacijos formas pagal lytį.
- Kiekvienas žmogus turi teisę į aukščiausią pasiekiamą fizinės ir psichinės sveikatos lygį. Šalys turi imtis visokeriopų priemonių, kad lygiomis teisėmis vyrams ir moterims būtų suteikiamos sveikatos priežiūros paslaugos, tarp jų ir reprodukcinės sveikatos, kurios apimtų šeimos planavimo bei seksualinės sveikatos paslaugas. Reprodukcinės sveikatos paslaugų programos be jokių prievartos formų turi teikti kuo plačiausią paslaugų spektrą. Visi sutuoktiniai ir individai turi teisę laisvai pasirinkti ir atsakingai nuspręsti, kiek ir kada turėti vaikų, tam gauti būtiną informaciją;
- Visos šalys ir šeimos turi teikti kuo didžiausią prioritetą vaikams. Vaikai turi teisę į gerą savijautą užtikrinantį gyvenimo lygį, teisę į aukščiausią pasiektą sveikatos lygį bei teisę į išsimokslinimą. Vaikai turi teisę būti prižiūrėti ir remiami tėvų, šeimos ir visuomenės, reikiamų įstatyminių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių, gínami nuo bet kokios fizinės ar psichinės prievartos, skriaudimo ar įžeidinėjimų.

**Šeimos, vaikų, moterų problemoms spręsti skirtų
Veiksmų programos skyrių pagrindinių idėjų
trumpas pristatymas**

LYČIŲ LYGYBĖ IR LYGIATEISIŠKUMAS BEI MOTERŲ GALIMYBIŲ IŠPLĖTIMAS
(4 skyrius)

A. Moterų galimybių išplėtimas ir jų statusas

Veiklos pagrindas

4.1. Moterų galimybių išplėtimas, jų autonomija ir politinio, socialinio, ekonominio bei sveikatos statuso gerinimas yra labai svarbu kaip savaiminis dalykas. Be to, tai yra esminė sąlyga užtikrinant tolydžią socialinę raidą. Yra būtinas visiškas moterų ir vyrų dalyvavimas ir partnerystė gamyboje bei šeiminiame gyvenime, įskaitant ir pasidalijimą atsakomybe už vaikų priežiūrą, ir ugdymą bei namų ūkio tvarkymą. Visose pasaulio šalyse moterys turi per didelį darbo krūvį ir nepakankamą įtaką sprendimams. Moterų žinios ir galimybės dažnai yra neįvertinamos. Politikos ir programos veiksmų galimų pasikeitimų pasiekimai, užtikrinantys saugų moterų gyvenimo būdą ir ekonominius resursus, sumažins jų išskirtinę atsakomybę už namų ūkio darbus, sumažins įstatyminius apribojimus joms dalyvauti visuomenės gyvenime bei padidins jų socialinį sąmoningumą. Be to, moters statuso pagerėjimas padidins jų sprendimų galimybes visose gyvenimo srityse. Tai yra esminis dalykas, kad gyventojų programos ilgą laiką būtų sėkmingos (efektyvios). Patyrimas rodo, kad gyventojų ir socialinės raidos programos sėkmingiausios yra tada, kai kartu vykdoma moters statuso gerinimo politika.

4.3. Tikslai:

- a) harmoningos partnerystės pagrindu pasiekti moterų ir vyrų lygiateisiškumą bei įgalinti moteris visiškai realizuoti savo sugebėjimus;
- b) įtraukti moteris į politiką ir reikšmingų sprendimų priėmimo procesus visose ekonominio, politinio ir kultūrinio gyvenimo srityse.

Veikla

4.4.-4.10. Kiek galima greičiau šalis turi imtis veiksmų, įgalinančių išplėsti moterų galimybes bei pašalinti moterų ir vyrų nelygybę. Vyriausybės turi užtikrinti, kad moterys galėtų lygiomis teisėmis dalyvauti visuose politinio proceso etapuose bei visuomeniniame gyvenime, įgyti išsimokslinimą, profesinių įgūdžių, suteikti ypatingą svarbą jų skurdui eliminuoti, suteikti galimybių joms gauti kreditų, valdyti

turtą, būti socialiai apdraustoms. Šalys turi imtis visų priemonių, kad panaikintų bet kokią moterų, paauglių ir mergaičių eksploatavimą, piktnaudžiavimą jomis, priekabiavimą ir smurtą, bet kokią moterų diskriminaciją, įskaitant diskriminaciją darbe.

4.11-4.12. Kuriant šeimos sveikatos apsaugos bei kitas socialinės raidos priemones, būtina labiau atsižvelgti į moterų pareigas, susijusias su užimtumu, su vaikų auklėjimu, namų ūkio tvarkymu bei pajamas teikiančia veikla. Būtina didinti vyrų atsakomybę už vaikų auklėjimą ir namų ūkio tvarkymą. Sąlygos, kuriomis moterys vykdo savo šeimyninius įsipareigojimus, neturi kenkti jų sveikatai.

4.13.-4.14. Šalys primygtinai yra skatinamos priimti įstatymus ir vykdyti programas bei politiką, kuri leistų abiejų lyčių dirbantiems derinti šeimos ir darbo pareigas, naudojantis lanksčiais darbo laiko grafikai, tėvystės (motinos ir tėvo) atostogomis, ikimokyklinių institucijų paslaugomis, motinystės atostogomis, priemonėmis, leidžiančiomis motinoms pasinaudoti vaiko maitinimo pertraukomis ir pan. Panašios teisės turi būti užtikrintos ir dirbantiems privačiame sektoriuje.

B. Mergaitės

Veiklos pagrindas

4.15. Neretai diskriminacija pagal lytį prasideda ankstyvajame brandos etape, todėl, norint, kad moterys galėtų visiškai realizuoti savo galimybes ir taptų lygiateisėmis vystymosi proceso partnerėmis, būtina ginti mergaičių lygiateisiškumą.

4.16. Tikslai:

- a) panaikinti bet kokią mergaičių diskriminaciją, esmines pirmenybės teikimo berniukams priežastis;
- b) išsamiau supažindinti visuomenę su mergaičių vertingumu bei stiprinti jų savigarbą ir socialinį statusą;
- c) gerinti mergaičių sveikatos apsaugos, maitinimo ir išmokslinimo sąlygas.

Veikla

4.17-4.23. Visų lygių visuomenės lyderiai turi nuolat bei įtikinamai pasisakyti prieš lytinę diskriminaciją šeimoje, kylančią dėl įsigalėjusio sūnų prioriteto. Šalys turi pripažinti, kad reikia keisti mokytojų nuostatas, darbo metodus, mokymo planus ir priemones taip, kad jos atspindėtų lyčių diskriminacijos panaikinimo idėją.

C. Vyrų pareigos ir vaidmuo

Veiklos pagrindas

4.24. Pasikeitimai vyrų ir moterų išsimokslinime, nuostatose ir elgsenoje yra būtinos sąlygos siekiant harmoningos vyrų ir moterų partnerystės. Tačiau vyrai vaidina pagrindinį vaidmenį priimančią sprendimus lyčių lygybės srityje, kadangi daugumoje visuomenių vyrai turi dominuojančią valdžią beveik visose gyvenimo srityse, pradedant nuo personalinių sprendimų dėl vaikų skaičiaus šeimoje iki politikos ir programų vyriausybiniu lygiu. Todėl būtina iš esmės gerinti vyrų ir moterų tarpusavio bendradarbiavimo ir atsakomybės pasiskirstymo sąlygas, įsisąmoninant tai, kad visuomeniniame ir privačiame gyvenime vyrai ir moterys yra lygūs partneriai.

4.25. Tikslai

Visose gyvenimo srityse – šeimos ir visuomenės gyvenime – skatinti lyčių lygybę, siekiant užtikrinti vyrų atsakomybę už jų socialinius ir šeimos vaidmenis.

Veikla

4.26. Vyriausybės turi didinti ir skatinti vienodą moterų ir vyrų dalyvavimą vykdant šeimos ir namų ūkio pareigas, tarp jų reguliuojant gimstamumą, auginant vaikus ir atliekant namų ruošos darbus. To turi būti siekiama informacijos, švietimo, užimtumo įstatymų bei palankių ekonominių sąlygų sudarymo priemonėmis, tokiomis kaip šeimos atostogos vyrams ir moterims, kad jie turėtų didesnę pasirinkimą derindami namų ir visuomenines pareigas.

4.27. Ypatingos pastangos turėtų būti daromos siekiant pabrėžti būtinumą vyrams dalintis tėvų pareigomis ir aktyviai būti įtrauktiems atliekant tėvystės funkcijas, planuojant šeimą, gerinant kūdikių, vaikų ir motinų sveikatą, vengiant nepageidaujamų nėštumų, prisidedant prie šeimos pajamų, vaikų švietimo, sveikatos ir maitinimo srityse. Turi būti užtikrinta, kad nuo ankstyvos vaikystės būtų skiepijamos vyrų pareigos šeimai. Ypač turi būti pabrėžiama prievartos prieš moteris ir vaikus prevencija.

4.28. Vyriausybės turi stengtis, kad būtų užtikrinta pakankama tėvų finansinė parama vaikams, tarp priemonių turėtų būti ir vaiko išlaikymo įstatymo priėmimas. Vyriausybės turi pakeisti įstatymus ir politiką, siekdamas užtikrinti vyrų atsakomybę už paramą vaikams ir šeimai. Tokie įstatymai ir politika turi užtikrinti šeimos išlaikymą.

4.29. Nacionaliniai ir vietinių bendrijų valdžios lyderiai turi siekti visiško vyrų ir moterų įtraukimo į šeimos gyvenimą, visiškos moterų integracijos į bendruomenės gyvenimą. Tėvai ir mokykla nuo pat ankstyvos vaikystės turi diegti nuostatas,

kad moterys ir mergaitės yra lygiateisės su berniukais/vyrais, kartu turėtų dalytis atsakomybe, siekiant stabilaus, saugaus ir harmoningo šeimos gyvenimo.

ŠEIMA, JOS VAIDMUO, TEISĖS, SUDĖTIS IR STRUKTŪRA (5 skyrius)

A. Šeimos sudėties ir struktūros įvairovė

Veiklos pagrindas

Nors įvairių socialinių, kultūrinių, įstatyminių ir politinių sistemų valstybėse egzistuoja šeimos formų įvairovė, šeima lieka pagrindinė visuomenės ląstelė ir turi susilaukti visuotinos apsaugos bei paramos. Visame pasaulyje vykstantys sparūs demografiniai ir socialiniai ekonominiai pokyčiai keičia šeimos formavimo ir gyvenimo modelius, atsispindėdami šeimos sudėties ir struktūros pokyčiuose. Tradiciškai nuo lyties priklausomas tėvystės (motinystės-tėvystės) funkcijų, namų ūkio darbų ir užimtumo skirstymas neatspindi dabartinės realybės ir siekių, nes vis daugiau moterų visame pasaulyje dirba mokamą darbą už šeimos ribų. Įvairūs socialiniai, ekonominiai ir politiniai veiksniai (tokie kaip urbanizacija, migracija, skurdas, įvairūs konfliktai ir pan.) turi didžiulę įtaką šeimoms, kadangi išplėstinėse (kelių kartų) šeimose egzistuojančios tarpusavio paramos formos nebeįmanomos. Tėvai, bandydami suderinti darbo ir šeimos pareigas, dažnai irgi yra priklausomi nuo paramos iš šalies. Tai ypač jaučiama tada, kai socialinė ekonominė politika ir programos ignoruoja šeimos formų įvairovės buvimą ar yra neatidžios moterų ir vaikų poreikiams bei teisėms.

5.2. Tikslai:

- a) sukurti tokią politiką ir tokius įstatymus, kurie labiau remtų šeimą, prisidėtų prie jos stabilumo, atsižvelgtų į jos formų įvairovę, ypač į didėjantį nepilnų šeimų skaičių;
- b) sukurti socialinės apsaugos priemones, kurios atitiktų socialinius, kultūrinius ir ekonominius veiksnius, susijusius su didėjančiomis išlaidomis vaikų auklėjimui;
- c) skatinti visų šeimos narių, ypač moterų ir vaikų, lygias galimybes ir teises.

Veikla

5.3. Vyriausybės, bendradarbiaudamos su darbdaviais, turi užtikrinti ir plėsti galimybes, palengvinančias tėvams, ypač nepilnų, mažus vaikus auginančių šeimų motinoms ir tėvams, derinti darbą su šeimyninėmis pareigomis. Tokias galimybes turi skatinti sveikatos draudimas ir socialinis aprūpinimas, ikimokyklinės institucijos, galimybė dirbti nepilną darbo laiką, mokamos motinystės ir tėvų (motinos

ar tėvo) atostogos, lankstūs darbo grafikai, reprodukcinės ir vaikų sveikatos priežiūros paslaugos.

5.4. Kuriant socialinės-ekonominės plėtros politiką, būtina visiems suaugusiems neturtingų šeimų nariams, įskaitant senus žmones ir namų šeimininkes, sudaryti didesnes pajamų gavimo galimybes ir sukurti sąlygas, kurios skatintų vaikus ne uždarbiauti, o tęsti mokslą. Ypatingą dėmesį reikėtų skirti vienišų neturtingų motinų ir tėvų finansinei, socialinei bei juridinei apsaugai.

5.5. Vyriausybės turi imtis veiksmingų priemonių, kad panaikintų visas prievartos ir diskriminacijos formas. Neįgaliesiems būtina padėti atlikti savo šeimines ir reprodukcinės teises ir pareigas.

5.6. Vyriausybės turi vykdyti ir toliau plėtoti šeimos pokyčių vertinimo mechanizmus, numatyti šeimos tyrimus, ypač nepilnų įeimų ir susidedančių iš daug kartų.

C. Socialinė-ekonominė parama šeimai

Veiklos pagrindas

5.7. Šeimos jaučia socialinius ir ekonominius pokyčius. Labai svarbu padėti nepalankioje gyvenimo situacijoje atsidūrusioms šeimoms. Vyriausybės, kurios socialinių programų mažinimo sąskaita siekia subalansuoti biudžetą, blogina daugumos šeimų padėtį. Didėja lengvai pažeidžiamų ir skurstančių šeimų skaičius, tarp jų nepilnų šeimų, kurių šeimos galva moteris. Iširus šeimoms, milijonai vaikų netenka priežiūros, todėl jie gali mesti mokslą, būti fiziškai ir lytiškai išnaudojami, gali nepageidaujamai pastoti ar užsikrėsti lytiškai plintančiomis ligomis.

Tikslas

5.8. Visose socialinės-ekonominės raidos politikos kryptyse atsižvelgti į įvairius besikeičiančius šeimų ir jos narių poreikius ir teises bei jiems suteikti reikiamą paramą ir apsaugą, ypač labiausiai pažeidžiamoms šeimoms ir labiausiai pažeidžiamiems šeimos nariams.

Veikla

5.9. Siekiant sukurti aplinką, glubojančią šeimą ir vertinančią jos formų bei funkcijų įvairovę, vyriausybės turi formuluoti šeimai jautrią būsto, darbo, sveikatos, socialinio saugumo ir išsimokslinimo politiką. Be to, vyriausybės turi remti švietimo sistemas, kurios būtų skirtos tėvų (motinos ir tėvo) vaidmenų, tėvystės (motinystės ir tėvystės) įgūdžių ir vaikų raidos klausimams. Tiriant socialinių ir ekonominių sprendimų ir veiksmų poveikį šeimos gerovei, moterų statusui šeimoje ir šeimų sugebėjimui tenkinti savo šeimos narių poreikius, vyriausybės kartu su kitais partneriais turi plėtoti monitoringo galimybes.

5.10. Visų lygių valdžios institucijos, nevyriausybinių organizacijų ir su šiomis problemomis susietos bendrųjų institucijų turėtų plėtoti inovacinius būdus teikiant efektyvią paramą šeimoms ir individams, kurie gali susidurti su specifinėmis problemomis, tokiomis kaip skurdas, chroninis nedarbas, susirgimai, namų ar seksualinė prievarta, priklausomybė nuo narkotikų, alkoholio, kraujomaiša ir vaikų skriaudimas, nepriežiūra ar apleistumas.

5.11. Vyriausybės turėtų remti ir plėtoti tinkamus paramos šeimoms, prižiūrinčioms vaikus, senelius ir neįgalius, mechanizmus, skatinti šių pareigų pasiskirstymą tarp vyrų ir moterų bei remti kelių kartų šeimos gyvybingumą.

5.12. Vyriausybės turi skirti didesnę dėmesį skurstančioms šeimoms.

5.13. Vyriausybės turi padėti nepilnoms (vienos motinos ar tėvo) šeimoms bei specialų dėmesį skirti našlių ir našlaičių reikmėms. Daryti viską, kad būtų sukurti šeiminio pobūdžio ryšiai itin nepalankiomis sąlygomis gyvenantiems vaikams, pavyzdžiui, gatvės vaikams.

GYVENTOJŲ SKAIČIAUS DIDĖJIMAS IR STRUKTŪRA (6 skyrius)

Vaikai ir jaunimas

Veiklos pagrindas

6.6. Vaikai būdami skurde dėl blogos mitybos patiria didžiulę riziką būti išsekę, susirgti, būti išnaudojami darbe, apleisti, seksualiai išnaudojami, įtraukiami į narkotikų vartojimą.

Pasiekti, kad kiekvienas vaikas šeimoje būtų laukiamas.

Pripažinti, kad vaikai yra svarbiausias ateities resursas ir didesnės tėvų bei visuomenės investicijos į juos yra svarbiausia sąlyga siekiant nenutrūkstamo ekonominio augimo ir socialinės raidos.

6.7. Tikslai

- a) rūpintis vaikų, paauglių ir jaunimo sveikata, gerove ir jų, kaip išreiškiančių ateities žmogiškąjį potencialą, galimybėmis;
- b) atsižvelgiant į vaikų, paauglių, jaunimo kūrybinius sugebėjimus, visuomenės, šeimos ir bendrijos palaikymą, tenkinti jų specifinius poreikius, garantuoti jiems mokslo, užimtumo galimybes, sveikatos, konsultavimo ir aukštos kokybės reprodukcinės sveikatos paslaugas;
- c) skatinti vaikus, paauglius, jaunimą tęsti mokslą, suprantant tai kaip prielaidą geresniam gyvenimui.

Veikla

6.8.-6.9. Šalys turi teikti didžiulius prioritetus visoms vaikų, paauglių ir jaunimo, ypač gatvės vaikų ir jaunimo, saugumo, išgyvenimo ir raidos dimensijoms; turi sutelkti visas pastangas eliminuojant neigiamas skurdo pasekmes. Šalys turi numatyti efektyvius veiklos žingsnius, mažinančius vaikų apleistumą, įvairų išnaudojimą, prievartą prieš juos.

REPRODUKCIŅS TEISĖS IR REPRODUKCIŅĖ SVEIKATA (7 skyrius)

A. Reprodukcinės teisės ir sveikata

Veiklos pagrindas

7.2. Reprodukcinė sveikata – tai vispusiškos fizinės, psichinės ir socialinės gerovės būklė, o ne paprastas ligų ar negalavimų, susijusių su reprodukine sistema, jos funkcijomis ir procesais, nebuvimas. Todėl reprodukcinė sveikata reiškia žmonių sugebėjimą gyventi pasitenkinimą teikiantį ir saugų lytinį gyvenimą, reprodukuotis, galimybę laisvai nuspręsti, ar turėti vaikų, kada ir kaip dažnai. Pastaroji sąlyga reiškia, kad vyrai ir moterys turi teisę gauti informaciją ir turėti teisę savo nuožiūra naudotis saugiais, efektyviais, įperkama ir priimtinais šeimos planavimo metodais bei kitais legaliais gimstamumo reguliavimo metodais, teisę naudotis atitinkamomis sveikatos priežiūros tarnybomis, kurios įgalintų moteris saugiai išnešioti ir pagimdyti sveiką kūdikį.

Pagal anksčiau pateiktą reprodukcinės sveikatos apibrėžimą, reprodukcinės sveikatos priežiūra yra metodų, būdų ir paslaugų derinys, padedantis išsaugoti reprodukcinę sveikatą ir išspręsti su ja susijusias problemas. Į reprodukcinės sveikatos sąvoką įeina lytinė sveikata, kurios tikslas yra gyvenimo džiaugsmo ir tarpasmeninių santykių sustiprinimas, o ne paprastas konsultavimas ar medicininis paslaugų, susijusių su reprodukine funkcija, teikimas bei lytiškai plintančių ligų gydymas.

7.3. Reprodukcinės teisės apima tam tikras žmogaus teises, kurios jau pripažįstamos nacionaliniuose įstatymuose, tarptautiniuose dokumentuose žmogaus teisių klausimais bei kituose atitinkamuose Jungtinių tautų organizacijos dokumentuose. Šios teisės gina visų porų bei individų galimybę laisvai ir atsakingai nuspręsti, kiek turėti vaikų, kada ir kaip dažnai juos gimdyti, teisę gauti informaciją, reikalingas priemones tam įgyvendinti bei teisę siekti geriausios kokybės seksualinės ir reprodukcinės sveikatos. Taip pat pripažįstama visų individų teisė be diskriminacijos, prievartos ir smurto spręsti visas problemas, susijusias su giminių pratęsimu, kaip tai nurodoma tarptautiniuose žmogaus teisių dokumentuose. Vyriausybės ir bendruomenės turi skatinti visus žmones atsakingai realizuoti savo

reprodukcinės teises ir tai privalo tapti vyriausybių bei bendruomenių remiamų reprodukcinės sveikatos bei šeimos planavimo politikos ir programų pagrindų. Būtina skatinti abipusę pagarbą bei lygius lyčių santykius, suteikti paaugliams reikiamą švietimą bei paslaugas, kad užtikrintume jų teigiamą ir atsakingą požiūrį į seksualumą.

Daugeliui dabartinio pasaulio žmonių reprodukcinė sveikata yra neprieinama dėl tokių priežasčių: nepakankamo žinių apie seksualumą lygio, netinkamos ar blogos kokybės informacijos apie reprodukcinę sveikatą, vyraujančio rizikingo seksualinio elgesio, diskriminacinės socialinės praktikos, neigiamos požiūrio į moteris ir merginas, ribotų daugelio moterų ir mergaičių galimybių tvarkyti savo seksualinį ir reprodukcinį gyvenimą. Dėl informacijos trūkumo daugelyje šalių ypač nukenčia paaugliai. Vyresnio amžiaus vyrai ir moterys susiduria su specifinėmis reprodukcinės bei lytinės sveikatos problemomis, kurios dažnai sprendžiamos neadekvačiai.

7.4. Įgyvendinant šią *Veiksmų programą*, būtina vadovautis čia pateiktu vispasišku reprodukcinės sveikatos apibrėžimu, įskaitant ir lytinę sveikatą.

7.5. Tikslai:

- a) užtikrinti, kad visi vartotojai gautų vispasišką ir tikslią informaciją bei visą prieinamą, nebrangią, priimtina ir patogią reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugų spektrą, įskaitant šeimos planavimą;
- b) skatinti ir palaikyti savanoriškus ir atsakingus sprendimus gimdyti vaikus bei pasirinkti priimtinius ir įstatymo neuždraustus gimstamumo reguliavimo, šeimos planavimo metodus;
- c) tenkinti gyvenant besikeičiančius reprodukcinės sveikatos poreikius, atsižvelgiant į įvairias vietinių bendruomenių aplinkybes.

Veikla

7.6. Visos šalys raginamos siekti, kad reprodukcinė sveikata per pirminę sveikatos priežiūros sistemą kuo greičiau ir ne vėliau kaip iki 2015 metų būtų prieinama visiems tam tikro amžiaus individams. Reprodukcinės sveikatos priežiūra pirminės sveikatos priežiūros kontekste, be kitų dalykų, turėtų apimti: konsultavimą, informaciją, švietimą, ryšių priemones ir paslaugas šeimos planavimo srityje; medicininį nėščiujų švietimą ir aptarnavimą, saugų gimdymą, pogimdyminę priežiūrą, maitinimą krūtimi, kūdikių ir motinų sveikatos apsaugą; nevaisingumo prevenciją ir gydymą; abortus, kaip išdėstyta 8.25 punkte, įskaitant abortų profilaktiką ir jų pasekmių gydymą; lytinių organų infekcijų ir lytiniu keliu plintančių ligų ir AIDS gydymą; krūties vėžį bei kitus reprodukcinės sveikatos sutrikimus; informaci-

ją, švietimą ir konsultavimą seksualumo, reprodukcinės sveikatos ir atsakingos tėvystės klausimais.

7.7-7.8. Reprodukcinės sveikatos priežiūros programos turi tarnauti moterims, įskaitant ir paaugles, padėti joms planuoti, priimti sprendimus, realizuoti, organizuoti bei vertinti teikiamas paslaugas. Reikia kurti inovacines programas, kurių teikiama informacija, konsultacijos bei paslaugos būtų prieinamos paaugliams ir suaugusiems vyrams. Tokios programos turi ne tik mokyti, bet ir leisti jiems vienodžiau dalytis šeimos planavimo, namų ūkio ir vaikų auginimo pareigomis bei prisiišti didžiąją dalį atsakomybės už lytiniu keliu plintančių ligų prevenciją.

7.9. Reikia stengtis decentralizuoti vyriausybines sveikatos apsaugos programas ir įtraukti visuomenes bei nevyriausybines ir kitas organizacijas į reprodukcinės sveikatos apsaugą.

7.10. Tarptautinė bendrija, gavusi prašymus, turi padėti tenkinti šalių, perėinančių į rinkos ekonomiką, kuriose reprodukcinė sveikata yra bloga ar blogėja, poreikius, tiekdamą technines priemones, ruošdamą specialistus bei aprūpindamą laikinomis kontraceptinių priemonių siuntomis. Šios šalys tuo pačiu metu pačios privalo suteikti daugiau prioritetų reprodukcinės sveikatos tarnyboms, įskaitant platų kontraceptinių priemonių spektrą, ir siekti pakeisti dabar egzistuojančią gimstamumo reguliavimo priklausomybę nuo abortų, skubiai suteikdamos šių šalių moterims patikimesnę informaciją ir platesnį pasirinkimą.

B. Šeimos planavimas

Veiklos pagrindas

7.12. Šeimos planavimo programos privalo suteikti poroms ir individams galimybę laisvai ir atsakingai nuspręsti, kiek vaikų turėti ir kaip dažnai juos gimdyti, bei suteikti jiems reikalingą informaciją ir priemones, taip pat sąmoningą galimybę rinktis ir galimybę naudotis visais saugiais ir efektyviais šeimos planavimo metodais. Informuoto ir laisvo pasirinkimo principas turi esminę reikšmę ilgalaikiai šeimos planavimo programų sėkmei. Neturi būti jokios prievartos. Kiekvienoje visuomenėje yra daugybė skatinančių bei slopinančių socialinių ir ekonominių veiksnių, kurie veikia žmonių apsisprendimą dėl vaikų skaičiaus. Pastarąjį šimtmetį daugelis vyriausybių eksperimentavo su įvairiomis skatinančiomis ir slopinančiomis schemomis, kurių tikslas buvo padidinti arba sumažinti gimstamumą. Didžioji šių schemų dauguma turėjo labai menką poveikį gimstamumo pokyčiams, o kai kuriais atvejais poveikis buvo priešingas, negu tikėtasi. Vyriausybės šeimos planavimo tikslai privalo būti formuluojami, atsižvelgiant į nepatenkinamus informacijos ir paslaugų poreikius. Demografiniai tikslai, nors ir yra įprastinis vyriausy-

binių plėtros strategijų komponentas, negali būti taikomi šeimos planavimo paslaugų teikėjams kaip planai ar klientų verbavimo normos.

7.13. Nors per tris pastaruosius dešimtmečius moderni kontracepcija tapo gerokai prieinamesnė ir net besivystančiose šalyse apie 55 proc. porų jau taiko kokius nors šeimos planavimo metodus, šiuo metu apie 350 mln. pasaulio gyventojų neturi galimybės naudotis visu šiuolaikinių šeimos planavimo metodų spektru, nors daugelis iš jų sakosi, kad norėtų atidėti būsimą nėštumą arba jo išvengti. Tyrimų duomenys rodo, kad dar apie 120 mln. pasaulio moterų vartotų modernius šiuolaikinius šeimos planavimo metodus, jeigu joms būtų labiau prieinama tikslesnė informacija, lengviau pasiekiamos pigios paslaugos, o jų partneriai, šeimos nariai bei bendruomenė jas labiau palaikytų.

7.14. Tikslai:

- a) padėti poroms ir individams pasiekti savo reprodukinius tikslus tokiu būdu, kad tai sąlygotų optimalią sveikatą, atsakomybę ir šeimų gerovę, skatintų gerbti visų žmonių orumą bei jų teisę pasirinkti vaikų skaičių, tarpų tarp gimdymų ilgumą bei gimdymų laiką;
- b) išvengti nepageidaujamų nėštumų, sumažinti labai rizikingų sveikatai nėštumų skaičių, nėščiujų sergamumą ir mirtingumą;
- c) pasiekti, kad aukščiausios kokybės šeimos planavimo paslaugos taptų įperkamos, priimtinos ir pasiekiamos visiems, kuriems jų reikia ir kurie norėtų jomis pasinaudoti, išsaugodami konfidencialumą;
- d) pagerinti šeimos planavimo rekomendacijų, informacijos, mokyimo, švietimo, konsultacijų ir paslaugų kokybę;
- e) suaktyvinti vyrų dalyvavimą šeimos planavimo praktikoje bei didinti jų atsakomybę šioje srityje.

Veikla

7.15. Vyriausybės ir tarptautinė bendrija privalo užtikrinti savanoriško pasirinkimo principą šeimos planavimo srityje.

7.16. Visos šalys per ateinančius kelerius metus privalo įvertinti aukštos kokybės šeimos planavimo paslaugų poreikį ir jo ryšį su reprodukine sveikata. Ypačingą dėmesį reikia skirti labiausiai pažeidžiamoms ir sunkiausiai tarnybų pasiekiamoms gyventojų grupėms. Visos vyriausybės privalo imtis priemonių, kad kaip galima greičiau patenkintų savo gyventojų šeimos planavimo poreikius, ir bet koku atveju iki 2015 m. turi pasiekti, kad visiems žmonėms būtų prieinamas visas saugių, efektyvių ir legalių šeimos planavimo priemonių diapazonas.

7.20. Vyriausybės privalo pašalinti visus nereikalingus juridinius, medicininius, kliniškinis ir normatyvinius barjerus, trukdančius šeimos planavimo informa-

cijos, tarnybų ir metodų prieinamumui, kad sutuoktiniams ir individams būtų lengviau imtis atsakomybės už savo reprodukcinę sveikatą.

7.21. Visiems politiniams lyderiams, bendruomenių vadovams siūloma aktyviai ir konstruktyviai dalyvauti skatinant ir įteisinant šeimos planavimo bei reprodukcinės sveikatos apsaugos paslaugų vartojimą. Vyriausybės raginamos visomis įmanomomis priemonėmis sudaryti tinkamą klimatą šeimos planavimui, reprodukcinės sveikatos informacijai ir paslaugoms. Pagaliau visų lygių vadovai ir įstatymų leidėjai privalo patvirtinti savo viešai skelbiamą paramą reprodukcinės sveikatos priežiūrai, įskaitant šeimos planavimą, skirdami pakankamus finansinius bei žmonių resursus, kad būtų patenkinti poreikiai visų tų, kurie neįstengia susimokėti už paslaugas.

7.22 Vyriausybės siekiant gyventojų ir socialinės raidos tikslų skatinamos savo pastangas sutelkti į švietimo ir savanoriškas programas, o ne iniciatyvų ar draudimų naudojimą.

7.23. Artimiausiais metais visos šeimos planavimo programos turi siekti gerinti paslaugų kokybę. Šios programos turi:

- a) atsižvelgti į tai, kad tam tikrų metodų tinkamumas poroms priklauso nuo amžiaus, vaikų skaičiaus, pageidaujamo šeimos dydžio ir kitų veiksnių. Būtina užtikrinti, kad moterims ir vyrams būtų prieinama informacija bei kuo platesnis saugių ir efektyvių šeimos planavimo priemonių diapazonas, kad jų pasirinkimas taptų laisvas ir sąmoningas;
- b) užtikrinti prieinamą, išsamią ir patikimą informaciją apie šeimos planavimo metodus, įskaitant ir riziką bei teigiamą poveikį sveikatai, jų efektyvumą apsisaugant nuo AIDS bei kitų lytiškai plintančių ligų;
- c) padaryti paslaugas saugesnes, prieinamesnes, patogesnes bei priimtinesnes vartotojams; sustiprinus materialines ir technines sistemas, būtina užtikrinti pakankamą ir nepertraukiamą pagrindinių efektyviausių kontraceptinių priemonių pasiūlą. Būtina užtikrinti paslaugų konfidencialumą ir privatumą;
- d) išplėsti ir pagerinti formalų bei neformalų visų sveikatos priežiūros, sveikatos mokymo įstaigų, sveikatos apsaugos sistemos vadovų mokymą reprodukcinės sveikatos bei šeimos planavimo klausimais;
- e) užtikrinti pacientų stebėjimą po konsultavimo bei pašalinio kontracepcijos poveikio gydymą;
- f) užtikrinti reprodukcinės sveikatos apsaugos tarnybų buvimą vietose arba sukurti patikimą pacientų nukreipimo į specializuotas medicininės įstaigas mechanizmą;

- g) neapsiribojant kiekybiniais rodikliais, skirti daugiau dėmesio kokybiniais rodikliams, kuriais vertinama dabartinių ir būsimų paslaugų vartotojų nuomonė;
- h) šeimos planavimo ir reprodukcinės sveikatos programos turėtų didesnę dėmesį skirti maitinimo krūtimi mokymo ir paramos paslaugoms, kurios kartu turėtų daryti įtaką ir tarpiniams tarp gimimų, ir geresnei motinos bei vaiko sveikatai, ir mažesniai kūdikių mirtingumui.

7.24. Vyriausybės turi imtis atitinkamų žingsnių, kad padėtų moterims išvengti abortų, kurie jokių būdu neturi būti propaguojami kaip šeimos planavimo priemonė, ir visada užtikrinti humanišką elgesį su moterimis, kurioms tenka daryti abortus, bei jų konsultavimą.

7.25. Siekdama patenkinti augantį kontraceptinių priemonių poreikį artimiausiu dešimtmečiu bei tolimesnėje ateityje, tarptautinė bendruomenė turėtų kuo skubiau sukurti efektyvią koordinavimo sistemą bei globalinius, regioninius ir subregioninius kontraceptinių ir kitų svarbiausių reprodukcinės sveikatos programų įgyvendinimui reikalingus mechanizmus, skatinančius besivystančias šalis ir šalis, pereinančias į rinkos ekonomiką, tuo rūpintis pačias.

7.26. Reprodukcinės sveikatos tarnybos neturi priklausyti tik valstybiniam sektoriui. Reprodukcinės sveikatos paslaugas, atsižvelgdamos į bendruomenių poreikius ir resursus, panaudodamos atitinkamas efektyvias sąnaudų atgavimo strategijas, turėtų teikti ir privačios bei nevyriausybinių organizacijoms priklausančios tarnybos.

SVEIKATA, SERGAMUMAS IR MIRTINGUMAS (8 skyrius)

B. Vaikų išgyvenamumas ir sveikata

Veiklos pagrindas

8.12. Visame pasaulyje padaryta didelė pažanga mažinant kūdikių ir vaikų mirtingumą. Tačiau vaikų iki 5 metų amžiaus mirtingumas įvairiose šalyse ir įvairiuose tos pačios šalies regionuose labai skiriasi. Skurdas, bloga mityba, sumažėjęs maitinimo krūtimi populiarumas ir netinkamos sanitarijos bei sveikatos apsaugos sąlygos glaudžiai susijusios su dideliu kūdikių ir vaikų mirtingumu.

8.14. Vaikų išgyvenamumas glaudžiai susijęs su gimdymų laiku, tarpų tarp gimdymų ilgumu ir gimdymų skaičiumi bei motinos reprodukcinė sveikata. Per ankstyvi, per vėlyvi, per dažni nėštumai yra pagrindinės kūdikių ir vaikų mirtingumo bei sergamumo priežastys, o tai ypač būdinga vietovėms, kur trūksta sveikatingumo įstaigų.

8.15. Tikslai:

- a) saugoti vaikų sveikatą ir siekti jų išgyvenamumo;
- b) gerinti kūdikių ir vaikų sveikatą ir mitybą;
- c) skatinti maitinimą krūtimi, kaip vaikų išgyvenamumo strategiją.

Veikla

8.16. Pasinaudojant tarptautiniu bendradarbiavimu ir nacionalinėmis programomis per ateinančius 20 metų būtina sumažinti kūdikių ir vaikų mirtingumo rodiklių skirtumus tarp įvairių regionų, etninių ar kultūrinių bei socialinių-ekonominių grupių.

8.17. Visos vyriausybės privalo įvertinti pagrindines didelio vaikų mirtingumo priežastis ir kartu su pirmine sveikatos priežiūra teikti integruotą reprodukcinės sveikatos priežiūrą ir vaikų sveikatos paslaugas, įskaitant saugios motinystės, vaikų išgyvenimo programas ir šeimos planavimo paslaugas visiems gyventojams, o ypač mažiausiai visuomenės dėmesio susilaukiančioms žmonių grupėms. Visos šalys turėtų teikti pirmenybę pastangoms, skirtoms sumažinti vaikų susirgimus dėl pagrindinių vaikų ligų, ypač infekcinių ir parazitinių, bei įveikti jų nepakankamą maitinimą.

8.18. Kad kūdikiai ir naujagimiai gautų pilnavertį maistą, reikia propaguoti ir remti maitinimą krūtimi. Suteikiant teisinę, ekonominę, praktinę ir emocinę paramą, moterims turi būti sudaryta galimybė maitinti vien krūtimi 4-6 mėnesius, po to užtikrinant pilnavertį tinkamą ir adekvatų maistą iki dvejų ir daugiau metų. Siekiant šių tikslų, vyriausybės turi gerinti visuomenės informuotumą apie maitinimo krūtimi naudą.

C. Moterų sveikata ir saugi motinystė

Veiklos pagrindas

8.19. Daugelyje besivystančių pasaulio šalių komplikacijos, susijusios su nėštumu ir gimdymu, yra viena iš pagrindinių reprodukcinio amžiaus moterų mirtingumo priežasčių. Kasmet miršta apie pusę milijono gimdančių moterų, iš kurių 99 proc. gyvena besivystančiose šalyse. Didelis moterų mirtingumo skirtumas tarp besivystančių ir išsivysčiusių regionų. Amžius, kai moterys pradeda arba nustoja gimdyti vaikus, tarpas tarp kiekvieno gimdymo, bendras moters nėštumų skaičius bei sociokultūrinės ir ekonominės aplinkybės, kuriomis moterys gyvena, lemia moterų-motinių sergamumą ir mirtingumą. Nors apie 90 proc. pasaulio šalių, kuriose gyvena apie 96 proc. pasaulio gyventojų, leidžiama daryti abortus, didelė jų dalis atliekama netinkamomis sąlygomis, o tai didina moterų mirtingumą ar sergamumą. Daugelyje šalių kaip strategija moterų mirtingumui ir sergamumui mažinti buvo priimtos saugios motinystės koncepcijos.

8.20. Tikslai:

Skatinti moterų sveikatą ir saugią motinystę; pasiekti, kad greitai ir labai sumažėtų motinų sergamumas ir mirštamumas, sumažinti šių rodiklių skirtumą tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių bei jų viduje; sutelkti visas pastangas į moters sveikatos ir jos gerovės gerinimą; gerokai sumažinti sergamumą ir mirštamumą dėl nesaugiai atliekamų abortų;

Veikla

8.21. Visos šalys turi sumažinti motinų sergamumą ir mirtingumą iki tokio lygio, kad tai nebebūtų konstatuojama kaip visuomenės sveikatos problema.

8.22-8.23. Padedant tarptautinei bendrijai, visos šalys turi išplėsti motinos sveikatos paslaugas. Šalys turi siekti ir toliau mažinti motinų mirtingumą, išaiškinant ir suteikiant reikiamą medicininę pagalbą didelės rizikos nėštumų ir gimdymų atvejais, ypač paauglėms ir vėlyvame amžiuje gimdančioms moterims.

8.25. Abortas nėra šeimos planavimo metodas. Visos vyriausybės, ir atitinkamos tarpvyriausybines bei nevyriausybines organizacijas raginamos skirti didesnę dėmesį moterų sveikatos apsaugai, spręsti nesaugių abortų įtaką sveikatai, kaip esminį visuomenės sveikatos rūpestį, bei sumažinti abortų poreikį išplečiant ir pagerinant šeimos planavimo paslaugas. Svarbiausias dėmesys turi būti skirtas nepageidaujamų nėštumų prevencijai. Būtina daryti viską, kas eliminuotų abortų būtinybę. Neplanuotai pastojusios moterys turi gauti skubią ir patikimą informaciją bei išsamų ir atvirą konsultavimą. Visos procedūros ir pakeitimai sveikatos apsaugos sistemoje, susiję su abortais, nacionaliniu arba vietiniu lygiu gali būti pakeisti tik remiantis šalies įstatymine baze. Jei abortas neprieštarauja įstatymui, jis turi būti saugus. Visais atvejais moterys turi gauti kokybišką pagalbą, šalinant su abortais susijusias komplikacijas. Kad būtų išvengiama pakartotinių abortų, būtina laiku konsultuoti po aborto, šviesti ir propaguoti šeimos planavimą.

8.27. Reikia paruošti strategiją, kaip užtikrinti, kad vyrai su moterimis pasidalintų lytinės ir reprodukcinės sveikatos atsakomybę, įskaitant šeimos planavimą.

TECHNOLOGIJOS, MOKSLINIAI TYRIMAI IR SOCIALINĖ RAIDA (12 skyrius)

Socialiniai ir ekonominiai tyrimai

Veiklos pagrindas

12.19. Pastarųjų kelių dešimtmečių periodu gyventojų politikos ir programų formulavimui, įgyvendinimui, monitoringui ir vertinimui teigiamos įtakos turėjo socialinių ir ekonominių tyrimų rezultatai, kurie išryškino gyventojų, socialinių, ekonominių veiksmų bei gamtos kitimo tarpusavio ryšius. Tačiau kai kurie šių tarpusavio ryšių aspektai yra dar menkai suprasti ir ištirti, trūksta žinių apie gyventojų politi-

ką ir socialinę raidą, ypač vietinės praktikos lygmeniu. Socialiniai ir ekonominiai tyrimai akivaizdžiai yra reikalingi rengiant programas ir tikintis šių programų efekto, ypač sprendžiant moterų, jaunimo ir kitų mažiau įgalių grupių problemas bei tenkinant jų specifinius poreikius. Būtina tirti globalių ir regioninių ekonominių veiksmių bei demografinių procesų tarpusavio ryšius.

Tikslai:

12.20. Tikslai yra šie:

- a) skatinti socialinius-kultūrinius ir ekonominius tyrimus, kurių rezultatai talkins kuriant programas, aktyvumą ir paslaugas, gerinančias gyvenimo kokybę, tenkinančias individų, šeimų ir bendrijų poreikius;
- b) tyrimų rezultatus panaudoti tobulinant gyventojų politikos bei projektų, lemiančių individų ir šeimų gerovę, formulavimą, įgyvendinimą, monitoringą ir vertinimą.

Veikla

12.21. Vyriausybės, fondai, agentūros ir tiriamosios institucijos turi inicijuoti ir skatinti socialinius-kultūrinius ir ekonominius tyrimus, susijusius su gyventojų ir socialinės raidos politika ir programomis, ypač tyrimus, analizuojančius ryšius tarp gyventojų, skurdo, aplinkos, nenutrūkstamo ekonominio augimo ir socialinės raidos.

12.22. Gyventojų ir socialinės raidos programos ir strategijos, suteikiančios informaciją programų vykdytojams, turi remtis tyrimais. Todėl programos turi numatyti veiksmų vertinimo ir taikomuosius tyrimus. Tyrimai turi tiesiogiai dalyvauti programų procese. Turi būti sukurti mechanizmai, kad tyrimų rezultatai būtų įjungti į sprendimų priėmimo procesą.

12.23. Nacionalinio ir tarptautinio lygmens gyventojų politikos tyrimai turi būti atliekami gyventojų problemų, skurdo, ekosistemos destruktijų, resursų mažėjimo ir jų tarpusavio ryšių klausimais.

12.24. Vyriausybės, tarpvyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijos, fondai, tiriamosios institucijos turi teikti prioritetus tyrimams, kurie skirti ryšiams tarp moters vaidmenų bei statuso ir demografinės bei socialinės raidos procesų. Tarp gyvybiškai svarbių tyrimų yra šeimos struktūrų, šeimos gerovės ir ryšių tarp moters ir vyro vaidmenų tyrimai. Moterys turi būti įtrauktos į visus šiuos tyrimus. Be to, turi būti stengiamasi daugiau paruošti moterų-tyrinėtojų.

12.26. Toliau turi būti tiriamos moterų perinatalinio, motinų ir kūdikių sergamumo ir mirtingumo tendencijos ir priežastys.

Programme of Action adapted at the International Conference on Population Development, Cairo, 5-13 September 1994. United Nations, 1996.

**4.3. REGIONINĖ GYVENTOJŲ KONFERENCIJA
(Budapeštas, 1998). PAGRINDINĖS IŠVADŲ
NUOSTATOS ŠEIMOS, VAIKŲ IR MOTERŲ KLAUSIMAIS**

1998 m. gruodžio 7-9 dienomis Budapešte vyko Europos Regioninė gyventojų konferencija vyriausybinio lygiu. Tai konferencija, kurios tikslas buvo aptarti, kas nuveikta sprendžiant gyventojų problemas per penkerius metus, praėjusius po Europos gyventojų konferencijos, vykusios 1993 m. Ženevoje ir Tarptautinės Gyventojų ir visuomenės raidos konferencijos, vykusios 1994 m. Kaire, kaip Europos valstybės vykdė tose konferencijose priimtus dokumentus – *Rekomendacijas* ir *Veiksmų programą*. Šią konferenciją organizavo Jungtinių tautų Europos ekonominė komisija ir Jungtinių tautų gyventojų fondas. Organizuojant konferenciją dalyvavo ir Europos Taryba. Europos šalių vyriausybės ruošė ataskaitas ir konferencijos metu pristatė penkerių veiklos metų rezultatus.

Konferencijos metu buvo peržiūrėtos Europos gyventojų konferencijos *Rekomendacijų* ir Tarptautinės Gyventojų ir visuomenės raidos konferencijos *Veiksmų programos* nuostatos ir numatytos veiklos kryptys, gerinant demografinę raidą ir gyventojų politikos veiksmus.

Konferencijoje buvo atkreiptas dėmesys į precedento neturinčius demografinius pokyčius Europos šalyse ir į kai kuriuos specifinius jų ypatumus šalyse, pereinančiose nuo komandinės prie rinkos ekonomikos. Tikimasi, kad konferencijos metu priimtos *Išvados* bus naudingos gyventojų problemas sprendžiančioms ir gyventojų politiką formuojančioms vyriausybiniams institucijoms, tarptautinėms ir regioninėms organizacijoms, taip pat ir tyrinėtojams.

Čia pristatysime tik šios konferencijos *Išvadose* pabrėžtas kai kurias pagrindines gyventojų problemas, gyventojų politikos poky-

čius, prioritetines temas ir išvadas, kurios yra susijusios su šeimos, vaikų ir lyčių problemomis (Conclusions, 1999).

Regioninėje gyventojų konferencijoje tarp svarbiausių gyventojų problemų buvo išskirti precedento neturintys demografiniai pokyčiai, tokie kaip staigus gimstamumo sumažėjimas, kuris nebuvo užtikrina kartų kaitos ir yra toks žemas, koks dar niekada nebuvo pastebėtas taikiu visuomenės vystymosi periodu. Nors žemas gimstamumas yra individų ir šeimų apsisprendimo dėl auginamo vaikų skaičiaus rezultatas, tačiau šis sprendimas yra socialinių ir ekonominių sąlygų atspindys. Be to, tebesitęsianti šeimos transformacija lemia šeimos ir namų ūkio formų įvairovę. Daugumoje šalių žmonės vis vėlesniam amžiui atideda šeimų kūrimą ir vaikų gimdymą, augina vis mažiau vaikų ar iš viso pasilieka bevaikiai. Daugėja porų, kurios gyvena nesusituokusios, dalis jų augina vaikus pasilikdamos gyventi kohabitacijoje. Daugėja skyrybų ir vaikus auginančių nepilnų šeimų, kurių dauguma yra moterys su vaikais. Daugelis tokių šeimų patiria ekonominį nepriteklį. Šios sąlygos reikalauja naujų politikos sprendimų. Nors per pastaruosius metus moterų padėtis labai pagerėjo, lyčių nelygybės pasireiškimai tebėra akivaizdūs ir įvairiose šalyse varijuoją skirtingu laipsniu. Nors šie demografiniai pokyčiai visose šalyse yra gana panašūs, šalių, pereinančių prie rinkos ekonomikos, gyventojai patiria specifinių demografinių problemų.

Šalys, suprasdamos vaikų auginimo sudėtingumus ir ekonominius rūpesčius, jau keletą pastarųjų dešimtmečių vykdo paramos šeimai programas. Pastaraisiais metais šeimos politika toliau buvo plėtojama. Pirmiausia buvo siekiama padėti tėvams (motinai ir tėvui) derinti profesines ir tėvystės (motinystės ir tėvystės) pareigas. Požiūris į tai buvo gerokai pakeistas: siekiama patenkinti tėvų (motinos ir tėvo) poreikius lankstesnėms darbo sąlygoms, įskaitant ilgesnes ir la-

biau kompensuojamas tėvų (motinos, tėvo) atostogas, kartu teikiant tobulesnes ikimokyklinio ugdymo paslaugas. Ten, kur reikalavo ekonominės socialinės sąlygos, vaikų ir šeimos pašalpos tapo testuojamos pagal pajamas ar buvo sumažintos, atsižvelgiant į realias sąlygas. Dauguma Europos vyriausybių toliau tęs paramos šeimai programas ir priemones. O šalių, pereinančių prie rinkos ekonomikos, vyriausybės tikisi pagerinti situaciją šioje srityje, tik prasidėjus ekonomikos pakilimui. Plati ir visapusiška šeimos politika turėtų remti šeimas, kad jos galėtų turėti vaikų. Tuo pačiu ši politika ir programos privalo atsižvelgti į sunkumus, su kuriais susiduria moterys, kurios ir toliau daugiausiai yra atsakingos už vaikų auginimą ir kurias ypač sunkiai paveikė ekonominės transformacijos. Todėl programos turi ypač skatinti vyrų ir moterų darbų pasidalijimą prižiūrint vaikus.

Nors moterų situacija derinant tėvystės/motinytės ir darbo vaidmenis per pastaruosius Europos konferencijoje numatytą *Rekomendacijų* ir Tarptautinėje Gyventojų ir visuomenės raidos konferencijoje priimtą *Veiksmų programos* vykdymo metus daugumoje Europos šalių pagerėjo ir yra geriausia pasaulyje, iki šiol moterys patiria įvairaus laipsnio diskriminaciją beveik visose gyvenimo srityse. Kai kuriose šalyse, pereinančiose prie rinkos ekonomikos, buvo nutolta nuo šių tikslų, nors tai vyko ne dėl idėjų atsisakymo, o dėl ekonominių nepriteklių.

Konferencijoje buvo atkreiptas specialus dėmesys ir į tai, kad šalių, pereinančių prie rinkos ekonomikos, gyventojai neturi pakankamų galimybių naudotis reprodukcinę sveikatą užtikrinančiomis teisėmis, tarp jų švietimu šioje srityje, pakankama informacija apie saugius ir priimtinius šeimos planavimo metodus, ir aukštos kvalifikacijos paslaugomis. Visa tai lemia aukštus abortų rodiklius ir kitas neigiamas pasekmes.

Įvairiose šalyse reprodukcinė sveikata yra labai skirtinga. Rinkos ekonomikos šalyse reprodukcinės sveikatos būklė yra viena aukščiausių pasaulyje. O šalyse, pereinančiose prie rinkos ekonomikos, situacija šioje srityje yra gerokai blogesnė. Ypač gąsdina tai, kad kai kuriose šalyse pradėjo augti mirtingumas, susijęs su motinyste. Tačiau kai kuriose iš šių šalių abortai kaip gimstamumo reguliavimo metodas yra keičiami moderniomis kontraceptinėmis priemonėmis, gerėja informacijos sklaidimas, švietimas ir paslaugos kontracepcijos srityje. Deja, šių pokyčių pažanga yra lėta (Conclusions, 1999).

4.4. EUROPOS TARPTAUTINIŲ ORGANIZACIJŲ DOKUMENTAI PARAMOS ŠEIMAI KLAUSIMAIS

Kadangi nėra tarptautinių dokumentų, kurie tiesiogiai įpareigotų Europos šalis kurti vieningo modelio socialinės apsaugos sistemas bei taikyti vienodas priemones, siekiant vykdyti paramos šeimai politiką, joms paliekama laisvė bei teisė apsispręsti dėl teikiamų prioritetų bei paramos formų. Tačiau egzistuoja rekomendacijos, kurios skatina šalis formuoti vieningą socialinės gerovės politiką. Vienas iš tokio pobūdžio dokumentų, labiausiai susijusių su paramos šeimai politika, yra Europos Tarybos Socialinės politikos komiteto *Rekomendacija R(94) 14* “Dėl nuoseklios ir integruotos šeimos politikos” (Concerning, 1997).

Toliau trumpai pristatysime pagrindines šio dokumento nuostatas, kuriomis gali būti vadovaujama kuriant paramos šeimai politiką ir Lietuvoje (Concerning, 1997).

Europos Tarybos Rekomendacija No R(94) 14: pagrindiniai paramos šeimai politikos aspektai

Šeimos politikos bendrieji principai ir būdai. Rekomendacijoje siūlomas apibendrintas ir integruotas šeimos politikos modelis. Joje pabrėžiama, kad kuriant tolimesnę šeimos socialinę politiką yra vertinama ir atsižvelgiama į šiuo metu vykstančias šeimos kaip instituto permainas, bendras visuomenės bei ekonomikos vystymosi tendencijas, pateikiami siūlymai, kuriuos įgyvendinant būtų siekiama sumažinti skurdą, socialinę atskirtį, paisoma vaiko interesų.

Rekomendacijoje teigiama, kad vykdant šeimos politiką turi būti vadovaujama šiais principais¹:

- Nepaisant šeimos formų įvairovės ir diversifikacijos, šeima ir toliau išlieka pagrindinė visuomenės ląstelė. Ji atlieka pirminį socializacijos vaidmenį.
- Šeima taip pat atlieka pirminį solidarizavimosi tarp kartų bei su silpnaisiais bendruomenės nariais vaidmenį. Ji turi tapti pavyzdine mažiausia visuomenės dalele, rodančia partnerystės tarp dviejų asmenų pavyzdį. Pirminė tėvų prievolė yra rūpintis savo vaikais.
- Šeimoje turi būti atsižvelgiama į visų šeimos narių interesus.
- Šeima turi tapti ta vieta, kurioje įgyvendinama ir užtikrinama lyčių lygybės principas, dalinamasi vienoda atsakomybe bei pareigomis už savo vaikus, užtikrinamos vienodos galimybės abiem tėvams derinti šeimos pareigas ir darbinę veiklą.
- Valstybinės institucijos turi užtikrinti sąlygas, kurios leistų vienodai tiek moterims, tiek vyrams derinti šeimos pareigas ir profesinę veiklą.
- Šeimos politikoje turi būti atsižvelgiama į šeimų struktūrų įvairovę ir į specifinius jų poreikius.
- Vaikas šeimoje turi būti auklėjamas taip ir jo teisės užtikrinamos tokiu būdu, kad jis ateityje taptų pilnaverčiu ir atsakingu visuomenės piliečiu.
- Valstybinės institucijos turi padėti vaikams susipažinti su savo teisėmis ir užtikrinti jų įgyvendinimą, o esant atvejams, kai šios teisės šeimoje yra pažeidžiamos, imtis teisinių priemonių, įsikišant į privatų šeimos gyvenimą.

¹ Toliau pateikiama *Rekomendacijos* santrauka

- Valstybė turi įvertinti su vaikų auginimu susijusius kaštus ir atsižvelgti į juos.
- Senų žmonių atžvilgiu turi būti vykdoma tokia politika, kuri leistų jiems kuo ilgiau išlikti nepriklausomiems ir galintiems save išlaikyti bei priimti nepriklausomus sprendimus, nepaisant jų garbaus amžiaus.
- Valstybės pareiga yra apsaugoti šeimą, atsidūrusią ekonominėje krizėje, tuo tikslu įdiegiant tiek prevencines, tiek ir paramos priemones, stengiantis kiek galima sumažinti skurstančių šeimų skaičių.
- Valstybinės institucijos turi sukurti tokias dienos paramos (ikimokyklinio ir užklausinio ugdymo bei priežiūros), sveikatos apsaugos, švietimo ir kultūrinės paslaugas šeimoms, kurios atitiktų šeimų interesus.
- Turi būti sudaromos sąlygos šeimoms burtis į įvairias neformalias sąjungas, kurių padedamos jos galėtų išreikšti savo poreikius ir teikti siūlymus valstybės institucijoms dėl paramos šeimoms ir kitų sąlygų užtikrinimo.

Nepaisant visuomenėje vykstančių sparčių permainų, šeimos kaip instituto reikšmė išlieka svarbi. Visuomenė yra atsakinga už tai, kad būtų suteikiama pakankamai resursų, kad šeima sugebėtų vykdyti savo etnokultūrinę, kartų kaitos, autonomiškumo ir savarankiškumo funkcijas. Visuomenė tai turi užtikrinti suteikdama šio pobūdžio resursus:

- įstatymus ir kitus teisės aktus, kurie reguliuoja šeimos narių tarpusavio bei šeimos ir visuomenės tarpusavio santykius;
- įvairią finansinę paramą ir pinigines išmokas šeimoms;
- bazines paslaugas šeimoms, tokias kaip vaikų priežiūros sistema, sveikatos apsaugos bei švietimo paslaugos.

Būdai, kuriais galima būtų apsaugoti įvairias visuomenės grupes nuo skurdo ir socialinės atskirties – tai kokybiškų ir prieinamų vaikų priežiūros, sveikatos bei švietimo paslaugų teikimas visoms socialinėms grupėms ir įvairių tipų šeimoms.

Tačiau šeimos gerovės negalima suvokti be užimtumo garantijų bei gebėjimo lygiais pagrindais tiek moterims, tiek vyrams dalyvauti darbo rinkoje ir derinti šeimos funkcijas bei profesinį aktyvumą.

ŠEIMA IR UŽIMTUMAS

Bendrieji principai

Labai svarbu, kad šalies socialinė politika būtų orientuojama į sąlygų sudarymą visoms asmenų grupėms dalyvauti darbo rinkoje ir gauti pajamas, nepriklausomai nuo jų amžiaus. Turi būti sudaromos vienodos galimybės vyrams ir moterims įsidarbinti. Darbo sutartis neturi turėti lyties pagrindu diskriminuojančių sąlygų.

Šiuo tikslu turi būti įgyvendinamos aktyvios užimtumo skatinimo formos:

- aiškinti užimtumo kaip socialinės gerovės užtikrinimo reikšmę;
- skatinti informacijos apie įsidarbinimo galimybes teikimą;
- taikyti palankias sąlygas darbdaviams, skatinti juos priimti į darbą kuo daugiau darbuotojų (tam tikros mokesčių lengvatos, papildomos socialinės garantijos ir kt.);
- skatinti ir užtikrinti galimybes persikvalifikuoti bei kelti kvalifikaciją;
- net ir esant sunkioms bei nepalankioms sąlygoms stengtis išlaikyti be-darbio pašalpų skyrimo sistemą;
- stengtis darbuotojams sudaryti palankias sąlygas, kurios leistų jiems derinti šeimos pareigas bei užimtumą (žmogui palankesnėmis sąlygo-mis pertvarkyti darbo grafiką, sudaryti sąlygas keliems darbuotojams dalintis viena darbu, diegti dalies darbo laiko grafiką, sudaryti sąlygas dirbti namuose bei darbus atlikti internetu)

Šeimos funkcijų ir užimtumo derinimas

Moteryų įtraukimas į aktyvią darbo rinką reikalauja palankiomis sąlygomis teikti vaikų priežiūros paslaugas (plėtoti ikimokyklinės priežiūros institucijas) ir su-daryti vienodas sąlygas abiem tėvams (vyriui ir moteriai) aktyviai dalyvauti darbo rinkoje, kelti kvalifikaciją ir derinti namų ruošos darbus (nors ši pareiga ir toliau vis dar išlieka pagrindinė moters pareiga ir atsakomybė).

Labai svarbu keisti visuomenės požiūrį į nusistovėjusį tradicinį vertinimą, kad rūpinimasis namais, vaikų auginimu, kitų priklausomų šeimos narių priežiūra yra išskirtinė moters pareiga ir prievolė. Tam reikalingos tokios priemonės, kurios aktyvintų lygių galimybių principo įtvirtinimą tiek privačiame gyvenime, tiek ir dar-bo rinkoje.

Turi būti taikomos teisinės, ekonominės priemonės ir paslaugos.

Teisinės priemonės:

- motinystės apsauga (gimdymo atostogos, atostogos tėvui, skiriamos vaiko priežiūrai);
- slaugos atostogos (sergančio vaiko priežiūrai, neįgalaus asmens slaugai);
- atostogos vaikui auginti ir darbo garantijos;
- galimybė pasinaudoti dalies darbo diena arba lanksčiu darbo grafiku tiems asmenims, kurie turi prižiūrėti išlaikomus ir globos reikalingus ki-tus šeimos narius arba auginti vaikus;
- grįžus iš vaiko auginimo atostogų, galimybė eiti į kvalifikacijos kėlimo kursus ar kitaip kelti savo kvalifikaciją.

Ekonominės priemonės:

- pašalpa gimus vaikui ir šeimos pašalpa;
- motinystės/tėvystės atostogos;
- pašalpa ikimokyklinio amžiaus vaikų išlaikymui;
- išmoka vaikams, pradedantiems lankyti mokyklą;
- speciali parama besimokantiems vaikams;
- pinigine išmoka gimus dvynukams;
- pensijų sistema, kurioje būtų atsižvelgiama į vaikų auginimą ir neigalių šeimos narių slaugymą.

Paslaugos:

- vaikų priežiūros paslaugos (vaikams 0-3 m., 3-6 m., 6-12 m.);
- patogus įstaigų, teikiančių socialines paslaugas, darbo laikas;
- kvalifikuotų socialinių darbuotojų paslaugos;
- užklasinis vaikų užimtumo organizavimas mokyklose tėvų darbo valandomis.

ŠEIMA IR GYVENAMOJI APLINKA

Labai svarbu tausoti ir kurti ekologišką aplinką, kurioje šeima jaustųsi saugi. Turi būti kuriama tokia bendroji ir namų aplinka, kurioje šeima galėtų saugiai leisti laisvalaikį, o vaikai turėtų saugias žaidimų aikšteles, poilsio zonas.

Teisinės priemonės:

- skatinti aplinkos politiką, palankią šeimų interesams;
- mažinti aplinkos užterštumą;
- užtikrinti gėlo vandens garantijas;
- tausoti žaliąsias zonas, gyvenamųjų namų zonas atitolinti nuo pramoninių rajonų, tinkamai organizuoti komercines zonas;
- pakankamai įrengti saugių žaidimo aikštelių;
- garantuoti saugias, nuo nusikalstamumo plitimo apsaugotas gyvenimo sąlygas.

Paslaugos:

- sudaryti poilsio zonas;
- sudaryti saugią ir patogią visuomeninių paslaugų infrastruktūrą (visuomeninio transporto, parduotuvių tinklo, pirminės sveikatos priežiūros ir kt.);
- kurti vietas, kuriose galėtų bendrauti suaugusieji, vaikai ir kiti ribotas judėjimo galimybes turintys asmenys.

ŠEIMA IR BŪSTAS

Būstas yra vienas svarbiausių žmogaus poreikių. Būsto poreikis ir jo dydis kinta šeimos raidos metu (kuriant šeimą, auginant vaikus, prižiūrint neįgalius ar kitus priklausomus asmenis). Tačiau kiekvienu atveju individas turi jaustis saugus, turi turėti pakankamai vietos ir sąlygų, kad turėtų vietos privačiam gyvenimui. Būstas turi būti jaukus ir patogus.

Tam reikalingos *teisinės priemonės*:

- turi būti pripažįstama pagrindinė žmogaus teisė į patenkinamas gyvenimo sąlygas;
- sudaromos sąlygos nuomoti būstą, jei kitokių sąlygų įsigyti savo būstą nėra;
- planuojant ir įgyvendinant valstybines būstų statybos programas turi būti atsižvelgiama į šeimų poreikius;
- turi būti atsižvelgiama į galimybę statyti didesnius namus, kuriuose galėtų gyventi kelios kartos, taip pat ir į mažų būstų poreikį vienišioms žmonėms.

Ekonominė parama:

- sudaryti galimybes įsigyti nuosavą būstą ar gauti socialinį būstą;
- numatyti kompensacijas už globos namus;
- numatyti kompensacijas būsto nuomai;
- teikti paramą jaunoms šeimoms, turinčioms mažas pajamas.

ŠEIMA IR SVEIKATOS PRIEŽIŪRA

Turi būti taikomas holistinis požiūris į sveikatos suvokimą: sveikata neturi būti suvokiama tik kaip ligų nebuvimas. Tai turi būti suprantama kaip galimybė šeimai spręsti iškilusias tiek fizines, tiek ir psichologines problemas. Nors sveikatos apsaugos srityje buvo pasiekta nemažai, tačiau ir toliau išlieka netolygumų tarp sveikatos paslaugų prieinamumo. Akivaizdu, kad bloga tėvų sveikata ir gyvenimo problemos atsiliepia ir vaiko sveikatai. Todėl būtinos ne tik prevencinės priemonės, bet ir sveikos gyvensenos mokymas.

Vienas svarbiausių pirminės sveikatos priežiūros uždavinių – ankstyvas susirgimų ir negalios išaiškinimas.

Labai svarbu laiku suteikti kvalifikuotą psichinės sveikatos pagalbą. Neretai moterys, auginančios mažus vaikus, serga depresija.

Motinos ir vaiko sveikata

Ši pagalba siejama su pagalba šeimai, nėščiai moteriai ir vaikams iki 6 metų amžiaus. Ją turi teikti tarpdisciplininė komanda (gydytojas, pediatrijos sesuo, akušerė, psichologas, socialinis darbuotojas) ir tai suprantama kaip:

- konsultacijos;
- vizitai į namus;
- profilaktinės sveikatos priemonės.

Priemonės moterims, vaikams, šeimai:

- privalomas vaikų sveikatos tikrinimas;
- prieinama informacija ir jos platinimas apie sveikatos sutrikimų profilaktiką, ankstyvą ligų išaiškinimą ir kt.;
- pediatrijos slaugytojų rengimas ir jų kvalifikacijos kėlimas.

Sveikatos priežiūra mokyklose

Labai svarbu užtikrinti profilaktinius sveikatos patikrinimus mokyklose, prevencines programas kovai su rūkimu, alkoholio vartojimu, narkotikais, savižudybėmis.

ŠEIMA IR ŠVIETIMAS (DALYVAVIMAS MOKYKLOS GYVENIME)

Vaikas gimsta kaip visiškai silpna ir nuo kitų priklausoma būtybė. Jo asmenybės formavimuisi didelės reikšmės turi namų aplinka, kurioje jis auga. Šeimoje jis įgyja pirmųjų žinių ir supratimą, koks yra tėvo ar motinos vaidmuo, funkcijos ir uždaviniai šeimoje. Į mokyklą jis ateina su tam tikra patirtimi ir suvokimu, su savo išskirtinumo supratimu. Neretai naujoje aplinkoje jam būna sunku prisitaikyti ir susivokti. Todėl yra labai svarbus glaudus šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas. Mokykla yra ta vieta, kurioje vaikas praleidžia didelę laiko dalį ir kuri gali pagelbėti formuojant jo asmenybę ir šeimos funkcijų supratimą. Visi šeimos nariai yra piliečiai arba būsimoji piliečiai. Taigi vaikai turi būti mokomi tapti piliečiais (jie turi būti mokomi pareigų ir atsakomybės).

ŠEIMA IR ŠEIMOS NARIAI: SOLIDARUMAS TARP KARTŲ

Europos konvencija apie pagrindines žmogaus teises ir laisves bei Europos socialinė chartija yra pagrindiniai dokumentai, atspindintys šią sąvoką. Taigi nuosaiki šeimos politika neturi būti suprantama vien tik kaip materialinės paramos ir paslaugų teikimo politikos plėtra. Ji turi remti tokias priemones, kurios skatintų motinos ir tėvo pareigų ir funkcijų supratimą, taip pat sudarytų sąlygas plėtoti solidarumo tarp kartų principą.

Tėvystės funkcijų rėmimas ir mokymas

Per pastaruosius dešimtmečius tradicinis tėvo ir motinos vaidmenų suvokimas patyrė didelių pokyčių ir atnešė naujų išmėginimų šeimai. Taigi pati šeimos politika turėjo prisitaikyti prie naujų sąlygų ir surasti tinkamų sprendimo būdų, kaip sudaryti ir užtikrinti šeimos stabilumą bei harmoniją naujomis sąlygomis. Ši politika turi skatinti tokias priemones, kurios užtikrintų paramos ir savitarpio pagarbos principą tarp dviejų kartu gyvenančių žmonių, ryšių tarp jų stabilumą, neskatintų smurto ir prievartos šeimoje. Partnerystė sąlygoja pareigų pasidalijimą tarp tėvo ir motinos bei pagarbą augančiam vaiko autonomiškumui.

Partneriai vienas kito atžvilgiu turi dalintis tėvystės pareigomis, kurti normalius pagarbą įtvirtinančius tarpusavio santykius. Valstybinės institucijos yra raginamos suteikti kvalifikuotą tiek institucinę, tiek ir neinstitutinę pagalbą šeimoms, atsiderusioms krizinėje situacijoje. Kita vertus, valstybinės institucijos turėtų imtis ir vykdyti įvairius mokslinius tyrimus, siekdamas išsiaiškinti problemų šeimoje masą bei parengti programas, kurios padėtų pašalinti šeimoje kylančias problemas.

Teisinės priemonės:

- šeimos teisė paremta partnerystės ir lygybės principu;
- JT Vaiko teisių apsaugos konvencijos įgyvendinimas;
- gairės, įtvirtinančios partnerystės principą tarp susituokusių/sugyventinių porų;
- tarpininkavimas sprendžiant šeimos ginčus. Tokių paslaugų plėtojimas reiškia, kad:
 - pagalba paremta laisvanoriškumo principu;
 - paslaugas teikia kvalifikuoti specialistai, turintys teisinį išsimokslinimą;
 - numatyti tokių paslaugų finansavimo šaltiniai;
- sutuoktinių ir sugyventinių porų konsultavimas;
- kūrimas šeimos mokyklų, kuriose būtų mokoma bendravimo šeimoje ir tarp sutuoktinių, teikiamos lytinio švietimo konsultacijos ir kt.;
- konsultacijos konfliktų ir šeimos krizių atvejais;
- vaikų teisių priežiūros instituto sukūrimas, kuris padėtų apginti kritinėse situacijose atsiderusių vaikų teises;
- savipagalbos grupių skatinimas.

Pagalba jauniems žmonėms, kuriantiems šeimą

Europos Sąjungos šalyse nemažai jaunesnių nei 25 metų žmonių neturi darbo. Dėl šios priežasties jie neturi pakankamai finansinių išteklių, reikalingų šeimai kurti. Todėl turi būti imtasi tam tikrų priemonių:

- kuriamos specialios įdarbinimo (užimtumo) programos jauniems žmonėms;
- sudaromos lengvatinės sąlygos būstui įsigyti;
- gerinamos sąlygos ir sudaromos prielaidos įsigyti kompensuojamą būstą;
- sudaromos lengvatinės sąlygos kreditui gauti ir lengvatinės sąlygos kreditui gražinti;
- šeimos paramos sistema turi būti susijusios su šeimos raidos tarpsniu (daugiau paramos jaunoms, mažas pajamas turinčioms šeimoms);
- skatinamas jaunų žmonių mokymasis, kvalifikacijos kėlimas ir trumpalaikių kursų lankymas;
- sudaromos persikvalifikavimo galimybės.

Šeima ir mažamečiai vaikai

Nors pagal JT vaiko teisių konvenciją vaiku laikomi visi asmenys iki 18 metų, tačiau skirtingos priemonės ir paslaugos turi būti teikiamos mažamečiams vaikams ir paaugliams.

Jei jaunesnio amžiaus vaikui svarbiausia ir pagrindinė priemonė, leidžianti užtikrinti harmoningą jo raidą, yra darni ir palanki šeimos aplinka, o svarbiausia paslauga šeimai – užtikrinti ikimokyklinių institucijų paslaugų prieinamumą ir kokybę, tai vyresnei šeimai reikalinga kitokia pagalba, ypač kai šeima augina neįgalų vaiką. Todėl paramos šeimai infrastruktūra turi būti diferencijuojama: nuo ikimokyklinės priežiūros paslaugų iki specifinių priemonių ir socialinių garantijų suteikimo šeimai ar asmeniui, namuose prižiūrinčiam neįgalų vaiką.

Šeima ir paaugliai

Nūdienos permainos visuomenėje tampa dideliu išbandymu paaugliams. Pailginus privalomojo mokymosi amžių, padidėjo ir laiko tarpas, kai paauglys gyvena šeimoje kaip visiškai priklausomas ir išlaikomas asmuo. Kita vertus, paauglystės laikotarpiui būdingas jauno žmogaus siekis būti labai individualiam ir šio siekio sąlygota elgsena gali turėti ilgalaikių pasekmių tolimesniam jo gyvenimui. Toks pailgintas paauglio priklausymas nuo tėvų gali sukelti konfliktų šeimoje tarp jo ir jo tėvų, nes tėvų ir paauglio siekiai ir interesai nesutampa. Naujos technologijos taip pat turi įtakos vaikų ir tėvų tarpusavio santykiams, nes vaikai iš mokinių gali tapti tėvų mokytojais, o tuo pačiu keičiasi ir tarpusavio vaidmenys.

Situacijose, kai paaugliai susiduria su gyvenimo vertybių vertinimu ir gyvenimo prasme, šeima gali tapti ir turi būti ta vieta, kur jie gali rasti užuovėją bei prasmę, tėvų paramą ir supratimą, kur jiems gali būti suteikiama parama planuojant savo tolimesnę ateitį. Šeima gali tapti tuo institutu, kuris gali padėti

jaunam žmogui apsaugoti nuo modernios visuomenės įtakos ir pagundų: alkoholio, narkotikų vartojimo, rūkymo bei kitų destruktivių apraiškų. Tolerantiškas šeimos ir visuomenės elgesys gali padėti susivokti ir leisti tinkamai formuotis jaunai asmenybei.

Teisinės priemonės:

- suvokimas, kad jauni žmonės gali priimti savarankiškus sprendimus ir tuo pačiu tinkamos apsaugos nuo vartotojiškos reklamos įtakos sudarymas;
- apsauga nuo seksualinio išnaudojimo, pornografijos ir prostitucijos.

Ekonominės priemonės:

- parama šeimai, kurioje būtų įvertinti didėjantys jaunų žmonių poreikiai ir būtinybė juos tenkinti;
- visuomeninio transporto kompensavimas vaikams vykstant į mokykloje įstaigas ir iš jų iki jie sulaukia pilnametystės;
- sumažintos bilietų kainos vaikams ir paaugliams į kultūrinius bei sporto renginius.

Paslaugos:

- mokymo programos ir švietimas turėtų būti daugiau orientuotas į gyvenimo realijas;
- profesinė orientacija ir informacija apie specialybes;
- seksualinio švietimo programos mokyklose, įskaitant informavimą apie lytiniu keliu plintančias ligas ir AIDS, informacinės medžiagos lytinio švietimo klausimais platinimas tėvams;
- bendradarbiavimo tarp jaunimo ir tėvų organizacijų skatinimas;
- alkoholizmo, rūkymo, narkotikų vartojimo prevencija, taip pat informavimas apie sekta ir kitas kultines organizacijas;
- savižudybių prevencija;
- prevencija nuo seksualinės prievartos ir kito blogo elgesio;
- saugumo užtikrinimas keliuose.

ŠEIMA IR PAGYVENĖ ŠEIMOS NARIAI

Pailgėjusi gyvenimo trukmė, pakitusi socialinė elgsena bei savo gyvenimo scenarijaus planavimas lėmė visiškai naują situaciją, kai pirmą kartą žmonijos istorijoje vienu metu viena šalia kitos gyvena daugiau kartų nei buvo iki tol įprasta. Tai gi turi būti užtikrinamas ir palaikomas solidarumas tarp kartų.

Teisinės priemonės:

- adekvati apsirūpinimo būstu politika ir socialinės apsaugos sistema;
- poilsio (rekreacijos) sąlygų sudarymas šeimos nariams, kurie rūpinasi ir prižiūri išlaikomus šeimos narius;
- teisė kiek galima ilgiau senyvo amžiaus žmonėms gyventi savo namuose nepriklausomai.

Ekonominės priemonės:

- adekvačios pensinės išmokos;
- kompensacija už globą šeimoje;
- kompensacijos už namų ruošos paslaugas šeimoje;
- kompensacijos pensijų sistemoje asmenims, kurie buvo priversti ir rūpinosi savo išlaikomų šeimos narių priežiūra namuose;
- pagalba į namus:
 - slauga namuose;
 - aprūpinimas maistu į namus;
 - socialinė pagalba priežiūros reikalingam asmeniui, gyvenančiam namuose;
 - pagalba namų ruošoje;
- dienos centrai seniems asmenims;
- seniems žmonėms galimybė dalyvauti kultūriniuose, socialiniuose renginiuose;
- įvairios informavimo kompanijos, kurios padėtų formuoti ryšį bei solidarumo suvokimą tarp kartų;
- plėsti socialinių paslaugų į namus tinklą, siekiant, kad kuo mažiau pagyvenusių žmonių būtų priklausomų nuo institucinės globos;
- bendruomenės gyvenimo ir slaugos centrų kūrimas;
- savipagalbos grupės;
- pagalbos kaimynams plėtojimas.

KRIZĖ ŠEIMOJE

Šeima ir skyrybos

Europos šalyse ir toliau didėja skyrybų skaičius. Didėja ir neformalioje santuokoje buvusių porų skyrybų skaičius. Tai sukelia daugelį problemų tiek buvusiems su-tuoktiniams ar kartu gyvenusiems suaugusiems asmenims, tiek ir vaikams.

Tam, kad būtų kiek galima labiau sušvelnintos skyrybų pasekmės, labai svarbu, kad būtų prieinamos šeimų konsultavimo paslaugos.

Teisinė pagalba:

- jei skyrybos neišvengiamos, tai turėtų būti pasiekama abipusiu geranorišku susitarimu;
- stengtis didinti galimybes vaikui būti išklausytam, liudyti skyrybų byloje; vaiko nuomonė turi būti svarbi;
- išlaikyti abiejų tėvų globos prievolę vaikui.

Ekonominė pagalba:

- garantuoti lėšų, reikalingų vaikui išlaikyti, gavimą iš abiejų tėvų;
- paramą teikti tam tėvui, su kuriuo lieka vaikas.

Paslaugos:

- vedybų konsultacijos;
- parama ir konsultacijos vaikams;
- šeimos sutaikymo procedūra ir vaiko interesų užtikrinimas joje;
- parama mokykloje;
- konsultaciniai centrai, kuriuose būtų mokoma kaip įgyvendinti vaiko lankymo teisę vienam iš buvusių sutuoktinių.

Vieniši tėvai

Vienišu tėvu/motina vadinama: našlė/našlys, išsiskyręs, gyvenantis atskirai, vienišas nesusituokęs asmuo, auginantis vaikus.

Vienas vaikus auginantis asmuo taip pat turi būti laikomas pilna šeima, nors šalia to jam turi būti suteikiamos tam tikrų papildomų garantijų, leidžiančių sumažinti socialinę izoliaciją ir atskirtį.

Teisinė pagalba:

- teisinės konsultacijos ir parama.

Ekonominė parama:

- išmokos vienišiemis tėvams;
- padidintos išmokos, susijusios su vaiko priežiūros atostogomis;
- minimalių pajamų garantijos, mokesčių lengvatos, kita parama, stengiantis sumažinti skirtumus, kylančius dėl poreikio dalyvauti darbo rinkoje ir tuo pačiu derinti vaiko priežiūros prievoles.

Paslaugos:

- palengvintas prieinamumas naudotis vaikų dienos priežiūros paslaugomis (lopšeliu, darželiu, užklasiniais dienos centrais ir pan.);
- parama namų ruošoje;
- papildomos garantijos, susijusios su darbo rinka;

- priemonės mažinant socialinę atskirtį (psichologinės konsultacijos, bendruomenės parama);
- parama įsigyjant būstą.

Šeima ir pakartotinos vedybos

Didėjantis skyrybų skaičius, padidėjęs santuokos neregistravusių kartu gyvenančių porų skaičius, pailgėjusi gyvenimo trukmė sąlygoja ir tai, kad didėja pakartotinių vedybų skaičius, o tuo pačiu skaičius vaikų, gyvenančių su vienu iš tikrųjų tėvų ar su patėviu (pamote). Tai gali sukelti psichologinių problemų tiek suaugusiems, tiek ir vaikams.

Todėl reikalinga atlikti tyrimus ir vertinti visas galimas problemas bei numatyti tinkamus sprendimo būdus. Labai svarbu kuo anksčiau išsiaiškinti galimas problemas, pritaikyti tinkamas vaiko gerovę sąlygojančias priemones ir tokiu būdu išvengti galimų neigiamų pasekmių.

Paslaugos:

- šeimų konsultavimas;
- konsultacijos suaugusiems ir vaikams;
- šeimos terapija.

ŠEIMA IR SKURDAS

Skurstančios šeimos

Didžiausia ir pagrindinė šeimų skurdo priežastis – nedarbas. Šeimos, atsidūrusios didžiausioje rizikoje dėl skurdo yra tos, kuriose dirba tik vienas iš sutuoktinių arba nedirba nė vienas. Tai dažniausiai vienišų tėvų ir gausios šeimos. Skurdo prevencijai reikia taikyti aktyvias priemones – mokymo ir permokymo programas, priemones, padedančias vaikams auginančios šeimos nariams vėl grįžti į darbo rinką. Siekiant mažinti skurdą, šeimos pašalpa ir vaiko auginimui skirtos atostogos taip pat turi būti naudojamos lanksčiai.

Skurstančių šeimų gyvenimo sąlygoms gerinti turi būti taikomi specialūs metodai, taip pat turi būti atsižvelgiama į regioninius skirtumus:

- teikti informaciją apie tai, kur ir kokiomis sąlygomis galima gauti socialinės, sveikatos priežiūros paslaugų, taip pat socialinių išmokų;
- užtikrinti minimalias pajamas;
- užtikrinti bent minimalų gyvenamąjį plotą, taip pat taikyti kompensacijas už būsto nuomą;
- užtikrinti sveikatos paslaugų prieinamumą;
- užtikrinti teisinės pagalbos prieinamumą.

Šeimos, kuriose gyvena neįgalus žmogus ir/ar yra išlaikomų asmenų

Dauguma šeimų, kuriose gyvena neįgalus žmogus, patiria įvairių problemų.

Tam, kad būtų sumažintos šios problemos, būtina:

- suteikti geresnę nėščių moterų antenatalinę ir prenatalinę sveikatos priežiūrą;
- teikti pagalbą siekiant iš anksto nustatyti genetinius susirgimus ir sutrikimus.

Visi neįgalūs žmonės turi vienodas teises į pagarbą ir į orumą. Šeimai turi būti suteikiama visokeriopa parama, kad ji galėtų užtikrinti tinkamą tokio asmens priežiūrą (Concerning, 1997).

Concerning Recommendation No R (94) 14 on Coherent and Integrated Family Policies. Steering Committee on Social Policy. Council of Europe. Strasbourg, 1997.